

LUND UNIVERSITY

Energifattigdom i Malmö

En första kartläggning för Malmö stad

von Platten, Jenny; Vahnberg, Jack

2024

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

von Platten, J., & Vahnberg, J. (2024). *Energifattigdom i Malmö: En första kartläggning för Malmö stad.*

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Energifattigdom i Malmö

En första kartläggning för Malmö stad

Jenny von Platten och Jack Vahnberg

Om projektet

Projektet *Mapping energy poverty in the City of Malmö* är ett samarbete mellan Malmö stad, Lunds universitet och BID Malmö och finansieras av EU-kommissionens Energy Poverty Advisory Hub (EPAH, bidragsnummer TA202337). Initiativet kom från Malmö stad som en reaktion på hur stadens invånare påverkades av energikrisen och där framförallt stadens energi- och klimatrådgivare blev kontaktade av många hushåll som inte hade råd att värma sina bostäder. I det här projektet beaktas energifattigdom därför endast som utmaningar kopplade till uppvärmning. Syftet har varit att göra en första kartläggning av problematiken kring energifattigdom i Malmös småhusbestånd och flerbostadshusbestånd och att ge kommunen förutsättningar för att fortsätta arbeta med och mot energifattigdom efter projektets slut i juni 2024.

Projektet har genomförts i nära samarbete med forskningsprojektet *JustHeat/Blicka bakåt för att se framåt: En social och kulturell historia av hemmets uppvärmning* som bedrivs vid Internationella miljöinstitutet, Lunds universitet, och finansieras av Forte under Chanse Eranets samfinansieringsprogram från EU Horizon 2020 med bidragsnummer 101004509. Samarbetet har även involverat Malmö universitet och RISE inom ramen för den Formas-finansierade forskarskolan ASSURE. Ett stort tack riktas till Malmö Ideella och Nobel 21 för ert ovärderliga stöd i genomförandet av projektet.

Projektgruppen

Jenny von Platten, forskare vid Lunds universitet

Paula Björk, energi- och klimatrådgivare hos Malmö stad

Milan Obradovic, verksamhetschef för BID Malmö

Jack Vahnberg, doktorand vid Malmö universitet/RISE

ISBN: 978-91-87357-98-5

Internationella miljöinstitutet

Lunds universitet

Box 188, 221 00 Lund

Besöksadress: Tegnérplatsen 4, Lund

www.iiiee.lu.se

Vad är energifattigdom?

Energifattigdom är ett nytt begrepp i den svenska kontexten men har länge använts inom EU för att beskriva en situation där hushåll av olika anledningar har svårt att uppnå tillräcklig värme i sin bostad. Den EU-gemensamma definitionen beskriver energifattigdom som ”ett hushålls bristande tillgång till väsentliga energitjänster som tillhandahåller grundläggande nivåer och en skälig levnadsstandard och hälsa” och omfattar förutom uppvärmning även annan energianvändning såsom kyla och hushållsel [1]. När det gäller uppvärmning så kan energifattigdom innebära att hushållet spenderar så stor andel av sin disponibla inkomst på värmekostnader att de får svårt att ha råd med andra nödvändigheter, eller att de väljer att begränsa uppvärmningen till en otillräcklig nivå för att minska värmekostnaden [2]. Men tillgången till tillräcklig uppvärmning handlar inte enbart om kostnader och betalningsförmåga. Andra faktorer såsom kunskap och makt kan också spela in, vilket inte minst blir tydligt i lägenhetsbeståndet där värmen ofta ingår i hyran.

Medan energifattigdom beskriver en situation där ett hushåll inte har tillgång till tillräcklig uppvärmning finns det också ett värde i att belysa risker för energifattigdom och olika aspekter av ojämlig uppvärmning. Vi sätter här ingen absolut gräns för vad som är tillräcklig uppvärmning då individuella behov skiljer sig åt, bland annat beroende på hälsa och hur mycket tid som spenderas i hemmet [3]. Istället tittar vi på riskfaktorer och tar del av människors egna upplevelser. Även om hushåll inte faller under tillräcklighetsgränsen gör värme-relaterade ojämligheter att riskerna vid krissituationer såsom under energikrisen eller vid ett strömbrott är ojämnt fördelade, och att hushåll har olika förutsättningar att ta del och dra nytta av energiomställningar [4]. Att studera risker för energifattigdom och ojämligheter kopplade till uppvärmning blir på så sätt en förutsättning för att åstadkomma en rättvis energiomställning.

Energifattigdom i småhus

I småhusbeståndet betalar hushållen själva för sin uppvärmning baserat på faktisk förbrukning vilket gör uppvärmningen till en direkt ekonomisk fråga.

Ofta anses hushållets inkomst, bostadens och värmesystemets energieffektivitet, och energipriserna vara avgörande för risken att hamna i energifattigdom [5], där det sistnämnda blev tydligt under energikrisen [6]. För att få en första överblick över omfattningen av energifattigdoms-risken och den värme-relaterade ojämligheten i Malmös småhusbestånd har vi i detta projekt tagit en kvantitativ ansats för att kartlägga småhusens värmesystem. Värmesystemet påverkar kostnaderna dels baserat på vilken energibärare som används och dels baserat på dess effektivitet och indikerar i vilken mån hushåll deltar i energiomställningen. Genom RISEs databas Nationell Byggnadsspecifik Information (NBI) finns data för 62 procent av Malmö stads småhus sammankopplat med inkomstdata för hushållen. Projektet har även använt sig av enkätdata från den nationella SOM-undersökningen 2022 där hushåll i både småhus och lägenheter fått svara på frågor kring beteenden för att begränsa uppvärmningen [7, 8].

Energifattigdom i flerbostadshus

I både hyresrätter och bostadsrätter är det absolut vanligaste att värmen ingår i hyran eller avgiften, så kallad varmhyra. Med varmhyra betalar hushållen samma kostnad varje månad för värmen oavsett deras faktiska energiförbrukning [9]. Även om de boendes värmeanvändning kan komma att påverka varmhyran på sikt så saknas direkta ekonomiska incitament att begränsa uppvärmningen. Det är även vanligt att boende i flerbostadshus har begränsade möjligheter att påverka energianvändningen för uppvärmning då värmen ofta styrs centralt och med hjälp av termostater. Att skruva på elementen ger då begränsad effekt och kanske är det istället ändrade värdringsbeteenden det som ger störst inverkan på värmeanvändningen. Det här gör att tillgången till tillräcklig uppvärmning inte främst styrs av kostnader och betalningsförmåga, och det har länge ansetts att energifattigdom av den anledningen inte förekommer i svenska lägenheter [10].

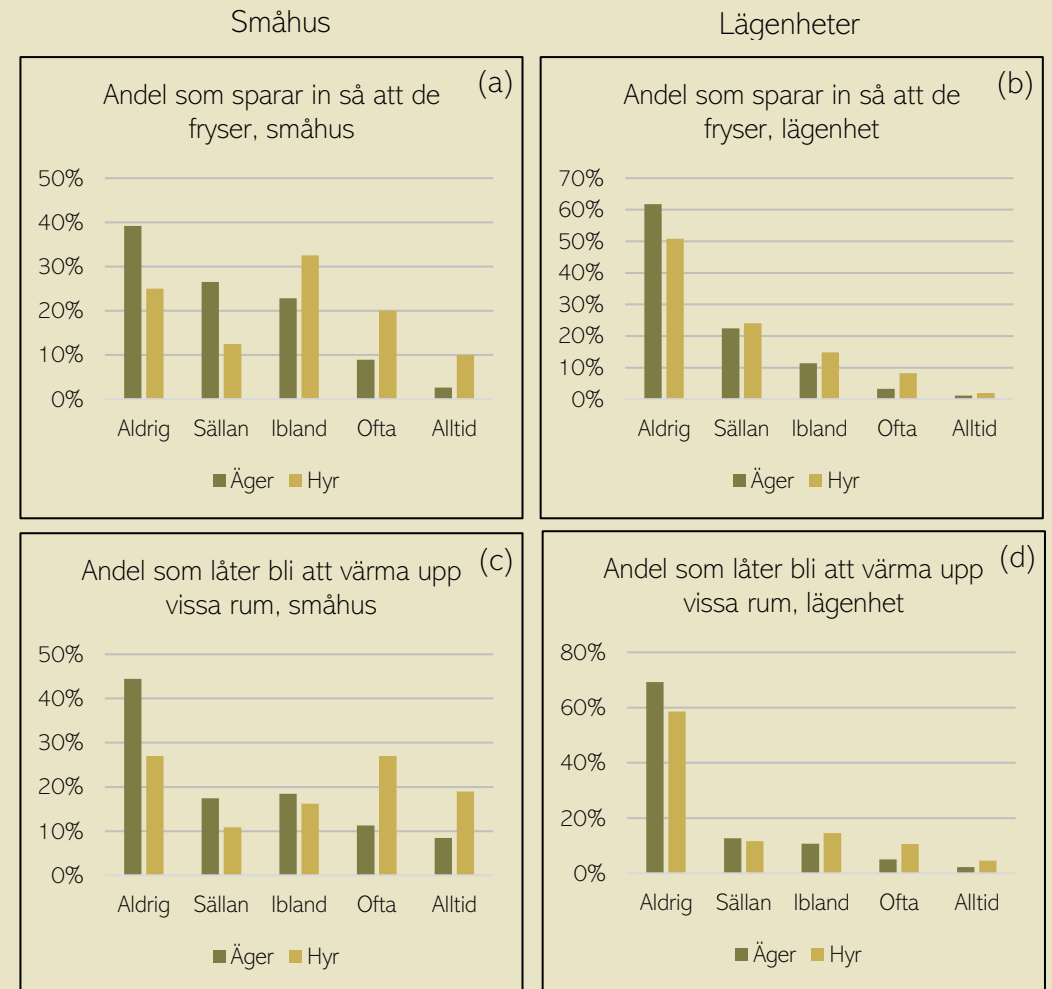
Men faktumet kvarstår att det finns människor som fryser i sina lägenheter [11], att tillgången till värme inte alltid är tillräcklig, och framförallt att tillgången till en varm lägenhet är ojämnt fördelad. Trots det lagfästa minimikravet om 18 grader finns det studier som belyser att vissa grupper lider på grund av otillräcklig värme [12]. I det här projektet har vi därför valt att ta en kvalitativ ansats för att förstå vad som hindrar människor som fryser i sina lägenheter från att uppnå tillräcklig värme och öka sitt välbefinnande. I samarbete med forskningsprojektet *JustHeat* har djupintervjuer gjorts med 23 Malmöbor om deras nuvarande och tidigare erfarenheter kring att hålla sig varm hemma, där majoriteten av dem bor eller tidigare har bott i lägenhet.

Det ägda och det hyrda boendet

I småhus såväl som i flerbostadshus spelar upplåtelseformen roll för sårbarheten för energifattigdom. Det syns tydligt i diagrammen i Figur 1(a-d) till höger och framgår även i intervjuerna. Diagrammen visar att de som hyr sitt boende begränsar sin uppvärmning i högre utsträckning än de som äger sitt boende genom att oftare spara in så pass mycket på uppvärmningen att de fryser hemma eller genom att låta bli att värma upp vissa rum i bostaden. Skillnaderna mellan hyresgäster och bostadsägare är dock betydligt större i villor än i lägenheter, vilket är väntat i och med att boende i småhus i princip alltid betalar för värme separat och baserat på faktisk förbrukning, alltså kallhyra, medan värme i lägenhetsbeståndet i de allra flesta fall betalas genom varmhyra i såväl hyresrätt som bostadsrätt.

Att diagrammen visar en skillnad mellan hyresgäster och bostadsrättsinnehavare i lägenhetsbeståndet är därför mer oväntat då begränsning av uppvärmningen i de allra flesta fall inte ger en direkt ekonomisk besparing. Den hushållsekonomiska skillnaden mellan hyresgäster och bostadsrättsinnehavare borde därför inte vara en bidragande orsak till att hyresgäster begränsar sin uppvärmning i högre utsträckning. Något som framkom från intervjuerna var dock att bostadsrättsinnehavare tenderar att vara mer insatta i hur värmen fungerar och debiteras medan hyresgäster i högre grad är osäkra på hur värmen styrs och huruvida de betalar varmhyra eller kallhyra. Denna osäkerhet och rädsla för höga värmekostnader hade kunnat vara en orsak till att hyresgäster begränsar uppvärmningen mer än bostadsrättsinnehavare. Tidigare studier har även visat att bostadsägare tenderar att vara mer nöjda med den termiska komforten i sina hem än hyresgäster [13], även när parametrar såsom temperatur och luftfuktighet knappt skiljer sig åt [14].

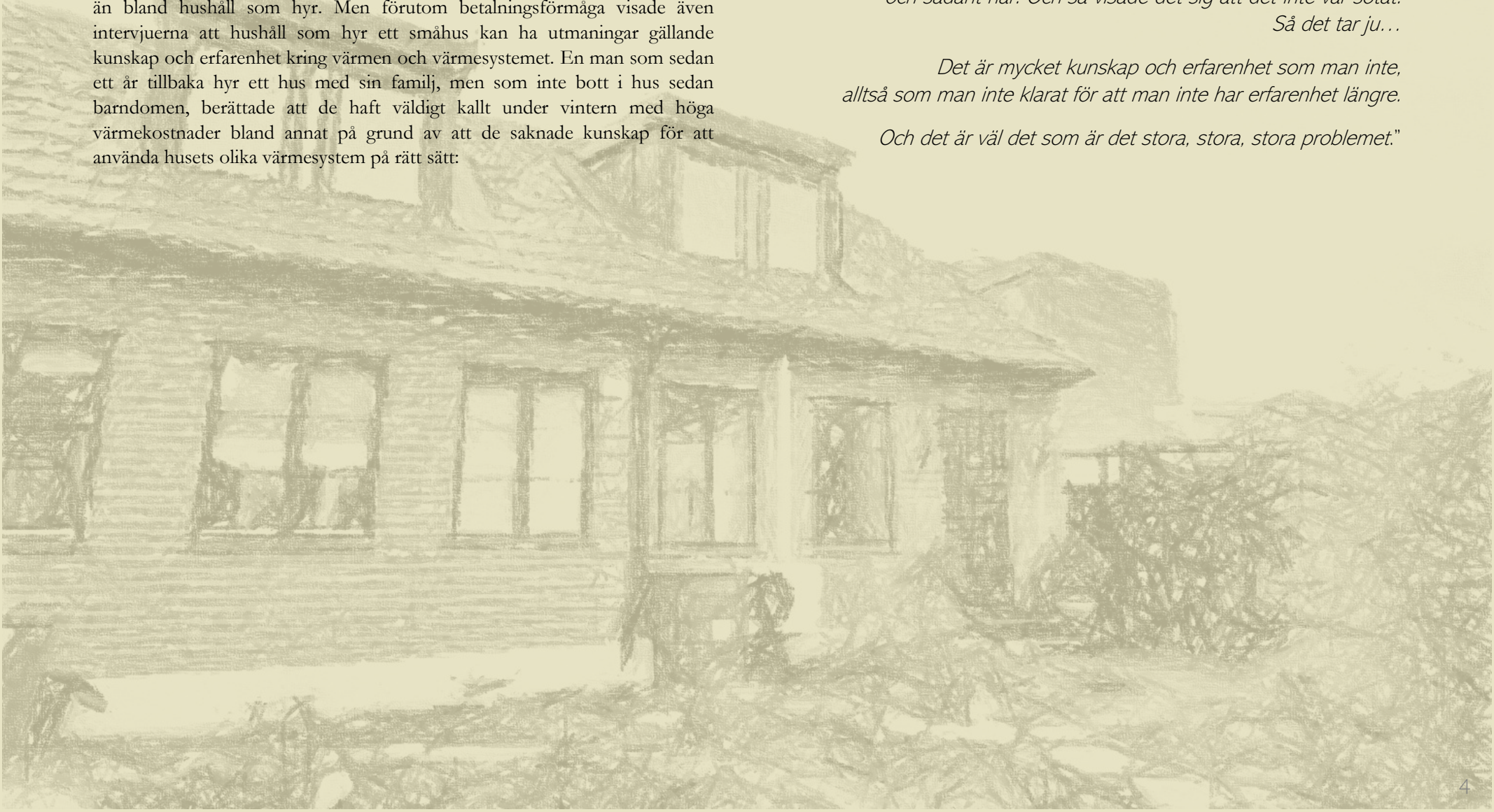
Figur 1 (a-d). Hur ofta hushåll i småhus (a,c) respektive lägenhet (b,d) begränsar uppvärmningen till den grad att de fryser hemma (a,b) och genom att låta bli att värma upp vissa rum (c,d). Data från den nationella SOM-undersökningen 2022.

En övervägande majoritet av hushållen i småhusbeståndet äger sin bostad, men en minoritet hyr sitt småhus och som diagrammen visar så finns en tydlig skillnad i uppvärmningens begränsning mellan grupperna. Här är det mer uppenbart att hushållsekonomiska skillnader spelar roll då betalningsförmågan för värme kan antas vara högre bland hushåll som har råd med ett ägt boende än bland hushåll som hyr. Men förutom betalningsförmåga visade även intervjuerna att hushåll som hyr ett småhus kan ha utmaningar gällande kunskap och erfarenhet kring värmen och värmesystemet. En man som sedan ett år tillbaka hyr ett hus med sin familj, men som inte bott i hus sedan barndomen, berättade att de haft väldigt kallt under vintern med höga värmekostnader bland annat på grund av att de saknade kunskap för att använda husets olika värmesystem på rätt sätt:

"Det är mycket förberedelser som vi inte har fått bygga på. Så jag ordnar ju ved. Men vi får inte elda för det luktade ju bränd plast och sådant här. Och så visade det sig att det inte var sotat. Så det tar ju..."

Det är mycket kunskap och erfarenhet som man inte, alltså som man inte klarat för att man inte har erfarenhet längre.

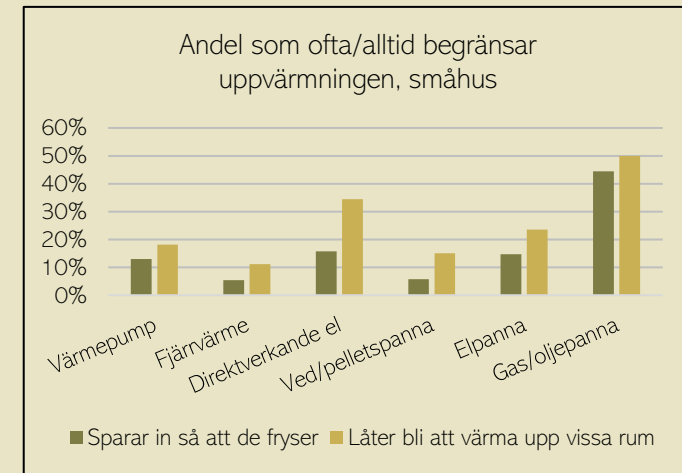
Och det är väl det som är det stora, stora, stora problemet."

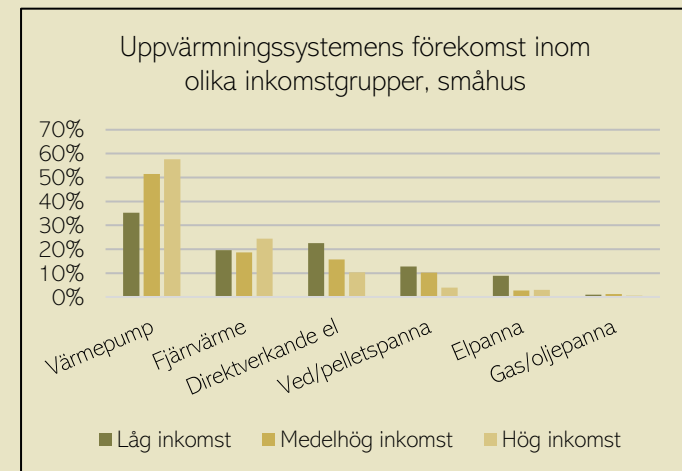
Småhus

I småhusbeståndet är uppvärmningssystemet en central faktor för att förstå risken för energifattigdom då både systemens effektivitet och energibärande påverkar värmekostnaden och prisvariationer. Figur 2 visar hur olika värmesystem relaterar till begränsning av uppvärmning genom att spara in så pass mycket att hushållen fryser hemma eller genom att låta bli att värma upp vissa rum. Det framgår att uppvärmningen begränsas som mest bland hushåll med direktverkande eluppvärmning eller med en gas- eller oljepanna, och dessa värmesystem kan anses vara riskfaktorer för energifattigdom. Direktverkande el leder ofta till höga värmekostnader på grund av det stora elbehovet för värme men är trots det fortfarande ett vanligt förekommande uppvärmningssätt. Gas- och oljepannor förekommer idag i väldigt låg utsträckning, men gasuppvärmning är vanligare i Malmö än i många andra delar av landet och de volatila gas- och oljepriserna bidrar till risk för dyr uppvärmning. Förutom geografisk variation är förekomsten av dessa värmesystem även ojämnt fördelad sett till hushållens inkomst. Figur 3 visar förekomsten av olika värmesystem bland hushåll med låg, medelhög och hög inkomst och det framgår att på nationell nivå, men även enligt tillgängliga data i Sydsverige, så är direktverkande el vanligare bland låginkomsthushåll än bland högre inkomstgrupper. Fördelningen av gas- och oljepannor visar inte ett lika tydligt mönster men är minst vanligt bland höginkomsthushåll.

Så som risk för energifattigdom i småhusbeståndet beaktats i detta projekt anses risken vara som störst för hushåll som både har låg inkomst och något av värmesystemen direktverkande el, gas- eller oljepanna. För att få inblick i antalet hushåll i Malmö med båda dessa riskfaktorer har Jack Vahnberg vid Malmö universitet och RISE tagit fram kartor över Malmö med hjälp av data från NBI-databasen. Den första kartan i Figur 4 visar endast de småhus med direktverkande el och gas- eller oljepanna (24,6 procent av Malmös småhus) då dessa system är relevanta inte bara för att kartlägga risker för energifattigdom, utan också för stadens energiomställning i stort. Den andra kartan i Figur 5 visar hushåll med låg inkomst och någon av värmesystemen i Figur 4, alltså hushåll i risk för energifattigdom (540 hushåll, 2 procent av hushållen i småhus).

Figur 2. Andel av hushåll i småhus som ofta/alltid begränsar uppvärmningen till den grad att de fryser hemma och genom att låta bli att värma upp vissa rum. Data från den nationella SOM-undersökningen 2022.

Figur 3. Uppvärmningssystemens förekomst (huvudsaklig uppvärmning) inom olika inkomstgrupper. Data från den nationella SOM-undersökningen 2022.

Vad har hushållen för alternativ?

Kartorna visar en dimension av risken för energifattigdom och gör det möjligt att få en bild av var och i vilken utsträckning dessa risker förekommer. Att låginkomsthushåll bor i hus med dyra eller ineffektiva värmesystem innebär troligen i många fall att de saknar möjlighet att investera i ett nytt värmesystem och det bör därför undersökas närmare i vilken utsträckning de känner till och kan bli hjälpta av tillgängliga styrmedel och investeringsstöd. Enligt Malmös energi- och klimatrådgivare blir de sällan kontaktade av dessa hushåll, och det kan därför finnas anledning till att göra riktade besök eller informationsinsatser i områdena med högst antal hushåll i risk för energifattigdom i Figur 5.

Intervjuerna gav ytterligare kontext till risker och sårbarheter för energifattigdom i Malmö. Som nämnt har hushåll som hyr ett småhus oftare en högre risk att drabbas av energifattigdom än hushåll som äger sitt hus, men även husägare kan vara utsatta eller bli extra drabbade av energipristoppar såsom under energikrisen. Förutom låg inkomst, som ju även inkluderar en låg pension, kan brist på kunskap och alternativa uppvärmningssätt försvåra ett hushålls situation. Att ha alternativa möjligheter att värma sin bostad, som att exempelvis både ha element, en luftvärmepump och en vedkamin, gör det möjligt för hushåll att i viss mån variera uppvärmningen beroende på priserna för olika energislager. Från intervjuerna framgick att sådana lösningar är vanliga, framförallt bland hushåll med högre inkomster. Bland dessa hushåll var det många som beskrev att motivationen bakom att installera av en vedkamin var både för "mysfaktor" och ur beredskapssynpunkt, där det sistnämnda blir ett skydd både vid höga elpriser och vid ett strömavbrott. Det framkom att vissa hushåll hade bristande tillgång till och betalningsförmåga för ved under energikrisen; en man berättade om hur han märkte att människor hade det tufft i sitt bostadsområde då han kände på rökluften att de eldade lastpallar: *"Man känner det i doften. När man sätter fyr ute och bränner pallar eller impregnerat trä, det är giftigt ju. Jag har känt en sådan doft ibland också från vissa. Sen har jag sett vissa som tagit pallar, som fått tag i de som inte är märkta."* Detta visar på att även husägare som har alternativa värmesystem kan ha svårigheter att betala för tillräcklig uppvärmning, framförallt under perioder med ovanligt höga energipriser.

"Man känner det i doften.

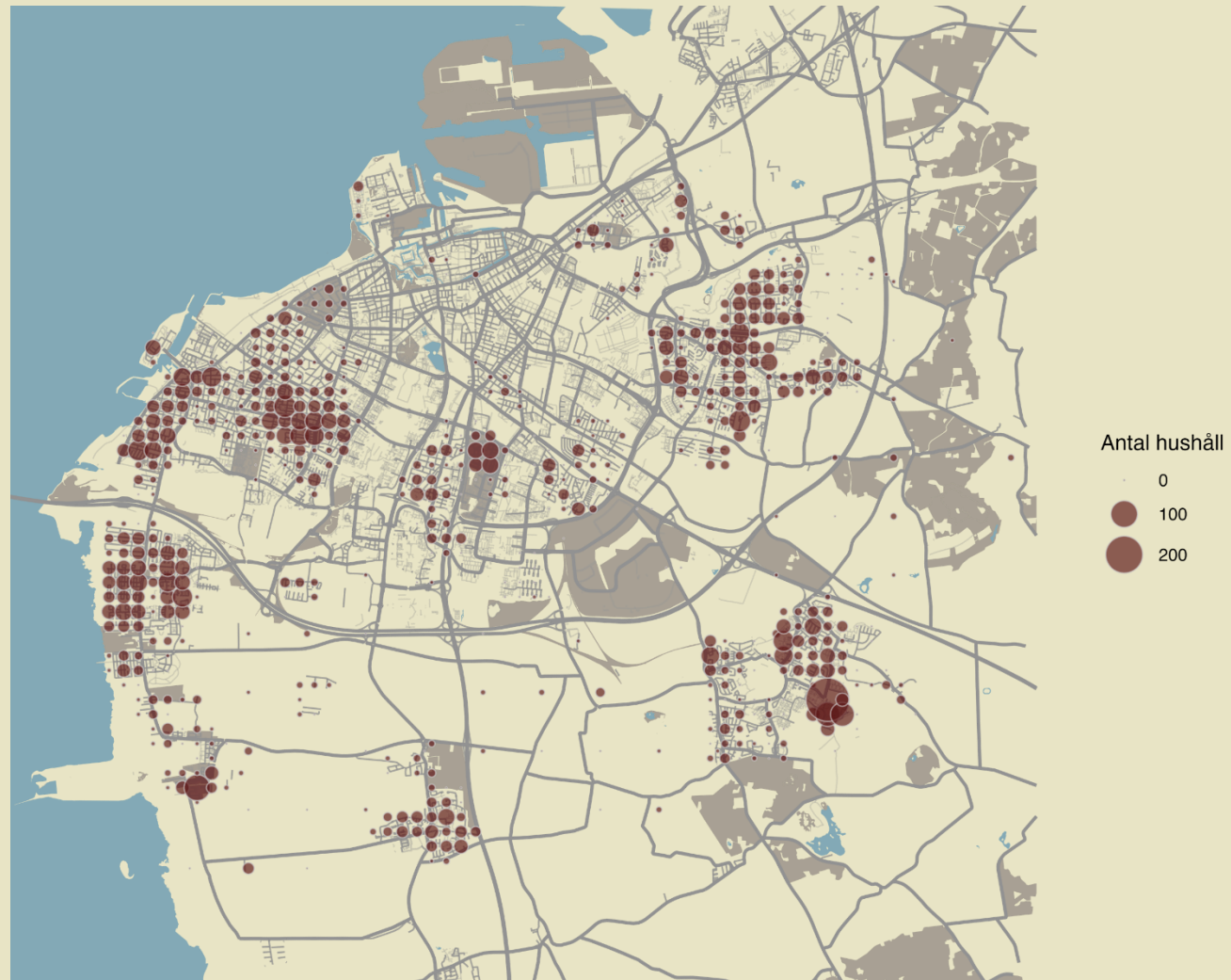
*När man sätter fyr ute och bränner pallar eller impregnerat trä,
det är giftigt ju.*

Jag har känt en sådan doft ibland också från vissa.

*Sen har jag sett vissa som tagit pallar,
som fått tag i de som inte är märkta."*

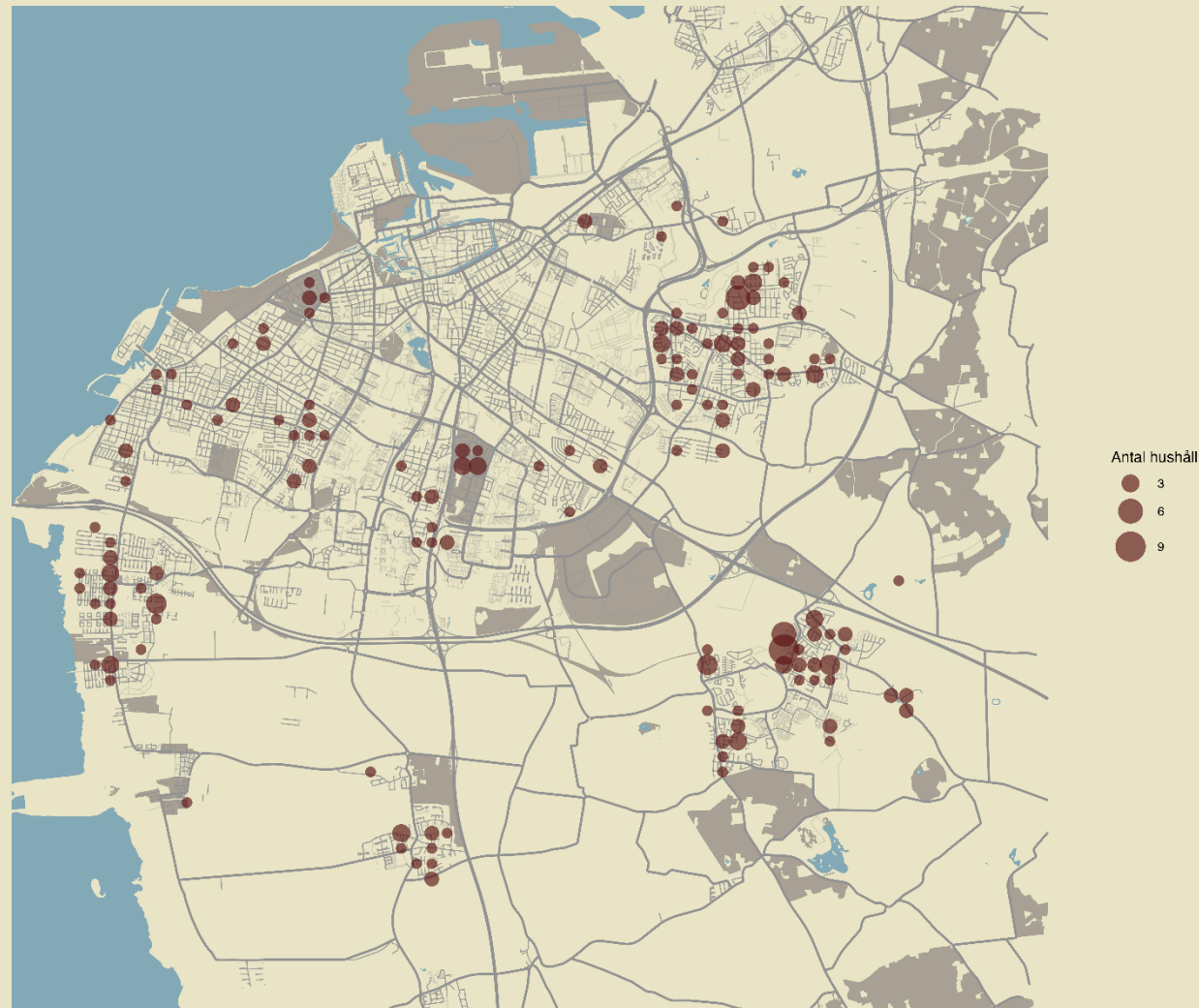

Småhus med direktverkande el, olja eller gas som huvudsaklig uppvärmning

Figur 4. Hushåll i småhus som har olja, gas eller direktverkande el som huvudsaklig uppvärmning. Data kommer ifrån NBI-databasen och har behandlats, analyserats och visualiserats av Jack Vahnberg vid RISE och Malmö universitet. NBI-databasen omfattar 62 procent av Malmö stads småhusbestånd, där 24,6 procent av småhusen har el, olja eller gas som huvudsaklig uppvärmning.

Hushåll i småhus i risk för energifattigdom

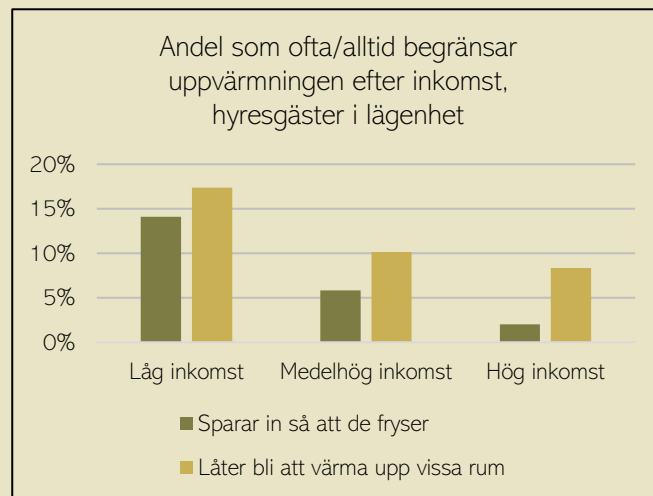
Figur 5. Låginkomsthushåll i småhus som huvudsakligen värmer sitt hus med olja, gas eller direktverkande el. Låginkomsthushåll definieras här av att den disponibla hushållsinkomsten faller under 60 procent av medianen 2022. Totalt 2 procent av hushållen i NBI-databasen, som omfattar 62 procent av Malmö stads småhusbestånd, har låg inkomst och uppvärmning med olja, gas eller direktverkande el. På hela småhusbeståndet i Malmö stad är uppskattningen därav att 2 procent, vilket motsvarar 540 hushåll, är i risk för energifattigdom. Data har behandlats, analyserats och visualiserats av Jack Vahnberg vid RISE och Malmö universitet.

Lägenhetsbeståndet

Trots att varmhyrasystemet gör att boende i lägenhet sällan har ekonomiska incitament att begränsa uppvärmningen såg vi att det fanns en skillnad i sparbeteende mellan hyresgäster och bostadsrättsinnehavare, där hyresgäster begränsar uppvärmningen mer. Figur 6 visar att sparbeteendet även inom gruppen hyresgäster varierar med hushållsinkomsten. Det framgår att hyresgäster med låg inkomst sparar in på uppvärmningen till den grad att de fryser hemma i betydligt större utsträckning (14 procent) än hyresgäster med hög inkomst (2 procent). Dessa resultat visar att trots att värmen ingår så beror hyresgästernas värmeanvändning på deras inkomst och belyser framförallt att hushåll med lägre inkomst i högre utsträckning fryser hemma av denna anledning. Det finns även en skillnad i beteendet att begränsa uppvärmningen till vissa rum mellan inkomstgrupperna, men denna skillnad är mindre och nödvändigtvis inte lika problematisk då det kan handla om rum som inte används, och från intervjuerna framkom det att det är vanligt att elementen i sovrummet stängs av för att sova bättre.

Från intervjuerna framkom en förklaring till varför hushåll med lägre inkomst begränsar sin uppvärmning trots att de betalar varmhyra. Ett par personer uttryckte osäkerhet kring hur värmen betalades och styrdes. En kvinna sa: ”Jag vet inte om värmen ingår i hyran.” En annan undrade om det var hon själv som skulle vrida på elementen eller om det var hyresvärden som styrde värmen: ”Det svåraste är elementen, vem dominerar dem? Är det de som kan stänga så vi inte får så mycket värme eller är det vi, om vi vrider så kommer det inte så mycket värme. Så frågan är om de har stängt någonstans så att vi inte kan värma eller, vi vet inte. Vi har ingen aning.” Kvinnorna berättade om hur många i deras bostadsområde får försörjningsstöd och stängde av alla element när elpriserna var höga på grund av rädsla att få för höga värmekostnader och sedan led av att det var kallt hemma.

“Jag vet inte om värmen ingår i hyran.”

Figur 6. Andel av hushållen i hyreslägenheter i olika inkomstgrupper som ofta/alltid begränsar uppvärmningen till den grad att de fryser hemma och genom att låta bli att värma upp vissa rum. Data från den nationella SOM-undersökningen 2022.

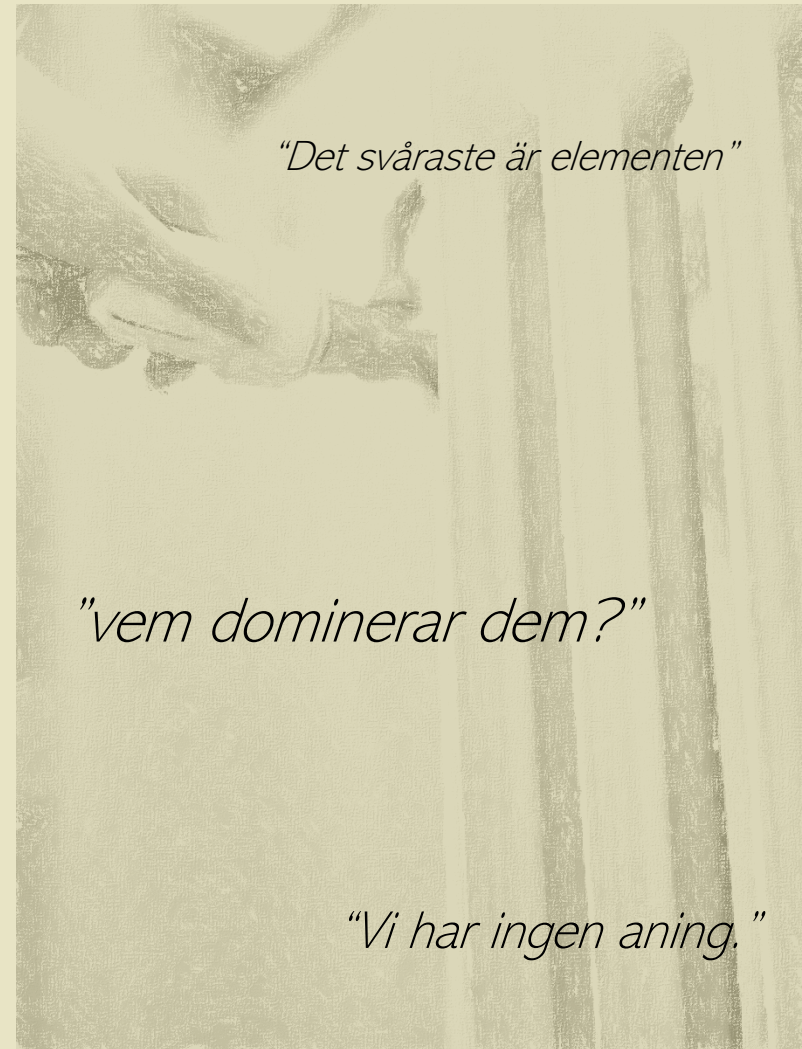

”Jag vågar inte riktigt ställa krav.”

Att hyresgäster begränsar sin uppvärmning på grund av okunskap och rädsla för höga kostnader är bara en av anledningarna till att hushåll får bristande tillgång till värme. Andra faktorer som identifierades i intervjuerna berörde kontakten mellan hyresgäst och hyresvärd. Vissa personer som upplevde att deras lägenheter var för kalla drog sig för att kontakta hyresvärderna. En kvinna berättade att all kontakt med hennes privata hyresvärd sköts genom en app och att det har försvärat kontakten med hyresvärderna: *”Det är jättesvårt att få tag på dem.”* Hon berättade också att flera i hennes bostadsområde inte kan skriva på svenska och att det på så sätt finns en språkbarriär: *”Så deras klagomål, de har blivit mindre. På grund av systemet.”* Enligt henne finns också en rädsla bland människor i privata hyreslägenheter att klagomål ska leda till att de blir av med lägenheten eller att hyresvärderna ska bete sig illa mot dem om de behöver hjälp. Hon betonade att rädslan framförallt finns bland utlandsfödda som *”flyttat en gång och hamnat där och kände tryggheten där. Jättesvårt att flytta någon annanstans. Så de klagar inte.”*

En annan kvinna förklarade hur hennes privata situation gjort att hon inte vill klaga på att lägenheten är kall till hyresvärderna. Hon anser sig ha en god relation med sin privata hyresvärd, men hon upplever sig stå lite i skuld till hyresvärderna då han lät henne bo kvar i lägenheten trots att hon under en period inte kunde betala hyran. Hyresskulden är sedan länge återbetald, men hon säger: *”Men det ligger kvar lite. Så jag vågar inte riktigt ställa krav [...] eller jag vill inte bråka i onödan.”*

Flera personer beskrev att deras lägenheter blir väldigt kalla under vintern, i vissa fall med en medeltemperatur omkring 17 grader. Ofta beskrevs problemet vara gamla byggnader med dragiga fönster där det knappt spelade någon roll hur mycket värme elementen gav ifrån sig, det kändes ändå alltid kallt. Ett par personer nämnde att de bott i ombyggda vindsvåningar där de gissade att taket var oisolerat vilket också bidrog till väldigt kalla vintrar och olidligt varma somrar.

”Det har ju med hyresvärden att göra.”

En kvinna som bott i en sådan ombyggd vindsvåning berättade: *”På vintern kunde det vara 17 grader i lägenheten. Det var privatägt och det var jättesvårt. De var där och mätte och mätte. Det berodde till största del på att fönstren var gamla. Dåligt isolerade. [...] Och vi frös och frös och frös.”* Trots mätningarna så agerade inte hyresvärden: *”Så det är klart man kan anmäla och man kan göra... Men jag har aldrig hört någon som har fått någon rätsida på det. Man kan dömas, till exempel byta ut fönster för att slippa det här draget. Då får man nog ta sig ett år och jobba med det bara. Det händer inte så mycket. Det är ju byråkrati och lagar som inte följs.”* En annan kvinna som nyligen flyttat från en sådan ombyggd vindsvåning berättade också att de försökt få hjälp av hyresvärden men att det tog tid och att de i slutändan fick försöka hantera och lösa problemet på egen hand. Ytterligare en kvinna, vars värmesituation förbättrats efter att hennes byggnad fått en ny hyresvärd, summerar det som: *”Det har ju med hyresvärden att göra. Vad har han för fönster? Hur är huset isolerat? Hur tar hyresvärden åt sig av dina klagomål?”*

Många Malmöbor har egna strategier för att hålla sig varma i sina lägenheter, både i fall då inomtemperaturen är för låg och när temperaturen är runt 20 grader men personen vill ha eller behöver en högre temperatur för att må bra. Varma kläder, filtar, täcken, tofflor, och tända ljus är några exempel på vanliga strategier. Vissa hänger tjocka gardiner framför fönsterna för att motverka drag. Många har även köpt portabla element, värmefläktar, och elkaminer för att tillföra extra värme, vilket märks på elräkningen. Två kvinnor berättade:

”Vi bor i en lägenhet som är privat, så med värmen är allt stängt. [...] Så därför har jag köpt min egen värme, sådan elvärme som jag sätter i kontakten. Elen är högre när jag ska betala elräkningen. Så nu för tiden är det jättejobbigt.”

”Och den där elektriska kaminen fick vi ju liksom... Vi försökte få till hyresreducering för att det var för kallt liksom. Men det ville de inte alls liksom. Och vi orkade inte heller ta det vidare för då skulle vi behöva strida så mycket för det.”

Den andra kvinnan fortsatte: *”Men eftersom jag bor själv nu då så var jag ju mycket mer varsam med hur mycket jag använde den [elkaminen] på grund av elkostnader. Så det är väl absolut en aspekt som man måste vara medveten om när man ska värma upp sitt eget hem på ett annat sätt. Alltså när inte elementet räcker eller så.”*

I områden där många hyresgäster får ekonomiskt bistånd och fryser hemma finns en önskan om att kommunen ska agera: *”Vi får hög kostnad för el. Och folk som mest har kompletteringar som socialen, men de [kommunen] tittar inte ordentligt. [...] Folk som har problem med kallbeten. Så det är många som blir lite sjuka också. På grund av att de inte hade råd att betala så mycket så det blev att vi stängde av allt överallt [elementen]. På grund av att vi var rädda. Det skulle varit jättebra om Malmö stad, de ekonomiska delarna, att de tittar lite.”*

”Och vi frös och frös och frös.”

Beredskap: "Vi har inte en chans här i lägenheten"

När energifattigdom tidigare har studerats i Sverige har strömbrott i norra Sveriges glesbygd ansetts vara en form av energifattigdom; att hushållen då och då blir utan el för uppvärmning skapar onekligen en bristande tillgång till tillräcklig uppvärmning och kräver att de har beredskap för att kunna få värme på andra sätt. I Malmö finns en oro och undran bland vissa kring hur de klarar sig i sina lägenheter om elen och således värmen slås ut. En man som bor i ett lägenhetshus bredvid ett villaområde tittade ut genom sitt fönster och jämförde situationen mellan lägenhet och villa: *"Det är ju lätt när det är villor och sådant. Bara titta ut så ser du alla skorstenar och ventilationsrör och allt vad det är, va. De har ju en helt annan möjlighet att jobba med det, men i flerfamiljsliv så har vi inte det. Och förr så la man det på utsidan, en stock, en spisstock. Och sen på varje avsats så hade man ett rör in. Och sen hade man en spis så man kunde göra det också, va. Men det står ju i motsatsförhållande idag till de ambitionerna man har inom miljömålen så att säga, att vi ska inte hålla på och elda. Och det är ju en bra idé på sitt sätt men det möter ju inte upp en katastrof eller en situation som är ohållbar. För då har vi inte den beredskapen."* Han säger att han tänker mycket på det här med beredskap och konstaterar: *"Vi har inte en chans här i lägenheten om strömmen går och värmen försvinner. Så är det med flerfamiljshus idag."*

En annan kvinna reflekterade också kring beredskapen: *"...det här med om det blir oroligheter eller i värsta fall krig. Och hur man klarar värmen. Man tänker på vad som händer om man bor i lägenhet och elen slås ut. Man kan ju inte bara elda i en lägenhet då. Då börjar jag tänka att jag har en dotter som bor i hus i Vellinge. Jag har sagt att då kommer vi till er och liksom, får försöka hitta värme på det sättet."* Hon tar upp att till och med vid bristande tillgång till eller betalningsförmåga för ved så går det i krissituationer att få värme genom att elda annat:

"Jag har sett på filmer och sådant. Det är ju i fattig-Sverige. Om man inte hade råd att köpa ved, då börjar man ta grejer hemma, en korg eller någonting och stoppar in och eldar. Så det har ju funnits. Och det finns ju idag, inte i Sverige kanske, men i andra länder."

Att det eldades med lastpallar under energikrisen är dock inte allt för långt ifrån dessa berättelser från förr.

Slutsatser

I den här första kartläggningen av risker för energifattigdom i Malmö har energifattigdom definierats som bristande tillgång till tillräcklig uppvärmning. Vi har på så sätt kartlagt faktorer och risker som kan hindra hushåll från att uppnå tillräcklig uppvärmning i småhus- respektive flerbostadshusbeståndet.

Småhus

Risker för energifattigdom i småhus har framförallt studerats kvantitativt och ur ett värmekostnadsperspektiv genom att kartlägga uppvärmningssystem och inkomstnivåer i Malmös småhus, kombinerat med nationella enkätdata kring hushållens begränsning av uppvärmningen. De huvudsakliga slutsatserna är:

- **Ojämnt fördelade risker:** De värmesystem som bidrar till högst risk för energifattigdom, direktverkande el och gas- och oljepannor, finns i ca 25 procent av Malmö stads småhus och är överrepresenterade bland hushåll med lägre inkomster. Det uppskattades att 2 procent av hushållen i småhus, 540 hushåll, är i betydande risk för energifattigdom.
- **Kartläggning:** De framtagna kartorna visar var i Malmö småhus med direktverkande el, gas- och oljeuppvärmning finns och var hushållen i störst risk för energifattigdom bor.
- **Hyresgäster fryser mer:** Hushåll som hyr hus har större utmaningar att uppnå tillräcklig uppvärmning, bland annat på grund av lägre betalningsförmåga och mindre kunskap och erfarenhet kring värmesystemen.

Lägenheter

Risker för energifattigdom i flerbostadshus har kvalitativt studerat hinder för att uppnå tillräcklig värme i lägenheter med varmhyra, alltså där värmen ingår i hyran och i teorin inte är en kostnadsfråga. De huvudsakliga slutsatserna är:

- **Hyresgäster fryser mer:** Bostadsrättsinnehavare är generellt mer insatta i och nöjda med värmen i sina lägenheter än hyresgäster.
- **Bristande kunskap om varmhyra:** Alla hyresgäster är inte medvetna om ifall de har varmhyra eller kallhyra, eller om det är de själva eller hyresvärden som styr värmen i elementen. Ovissheten om hur värmen debiteras leder vissa, framförallt hushåll med begränsad ekonomi, till att stänga av elementen helt på grund av rädsla för höga kostnader. Detta leder till kalla bostäder, i de flesta fall utan ekonomisk vinning för hushållen.
- **Kontakt med hyresvärd:** Digitalisering av kontakt med hyresvärdar, t.ex. genom appar, kan försvåra för vissa och minska antalet klagomål om kalla lägenheter. Språkbarriärer bidrar också till detta då kontakten kan kräva läs- och skrivkunighet på svenska. Svårigheter i kontakten med hyresvärden minskar antalet klagomål och ökar således antalet hyresgäster som är missnöjda med värmen.
- **Rädsla:** En utsatt privat situation hos hyresgäster, där t.ex. sociala skyddsnet saknas, kan bidra till en rädsla att förlora boendet och en tanke om att inte klaga i onödan. Rädslan kan både innefatta att bli av med boendet, att inte bli väl mött av hyresvärden, eller att bli utan hjälp från hyresvärden i framtiden. Dessa rädslor och obalanser i makt mellan hyresgäst och hyresvärd minskar antalet klagomål och ökar således antalet hyresgäster som är missnöjda med värmen.
- **Hyresvärdens (icke)agerande:** Hyresvärden kan hindra tillräcklig uppvärmning genom att inte agera på klagomål eller åtgärda problem såsom dragiga fönster eller oisolerade ombyggda vindsvåningar.
- **Misstro till rättsliga processer:** Flera hyresgäster lät bli att ta ärenden kopplade till otillräcklig uppvärmning vidare då de hade bristande förtroende och ork för att driva rättsliga processer mot hyresvärden.
- **Extra värmekostnad:** Många Malmöbor väljer att införskaffa portabla element, värmefläktar och elkaminer för att uppnå en tillräcklig eller tillfredsställande värme i sin lägenhet. Många upplever den ökade elkostnaden som en betydlig kostnadsbörda men som i vissa fall är absolut nödvändig för deras välmående.

Förslag på åtgärder och fortsatt arbete

Även om fokus i detta projekt har varit att kartlägga risker för energifattigdom i Malmö kan vi anta att många av resultaten och slutsatserna är mer allmängiltiga än så och på så sätt är applicerbara i stora delar av landet. Däremot ska lokala kontexter och utmaningar inte underskattas, där Malmö exempelvis sticker ut genom den relativt höga användningen av gasuppvärmning. Nedan följer förslag på åtgärder och fortsatt arbete för kommuner och forskare som baseras på kartläggningen i det här projektet men som i stor utsträckning gäller även utanför Malmö.

Småhus

Åtgärder: Se till att nå hushåll med direktverkande el, gaspanna och oljepanna med information om energibesparande åtgärder samt tillgängliga stöd för konvertering. Detta kan göras genom riktade insatser i identifierade områden, eventuellt med hjälp av energi- och klimatrådgivarna. Att fånga upp hushåll som hamnar efter i omställningen är centralt för att åstadkomma en rättvis energiomställning, minska risken för energifattigdom, och minska hushållens utsatthet vid energipristoppar.

Identifierade kunskapsbehov: I vilken utsträckning lyckas hushåll i risk för energifattigdom ta del av de styrmedel och investeringsstöd som finns för energieffektivisering och energiomställning av småhus? Hur kan vi få dem att ta hjälp av energi- och klimatrådgivarna? På vilket sätt kan kommunen stötta hushåll som hyr hus och således saknar rådighet över större beslut och investeringar kring uppvärmningen?

Framtida forskning: Framtida forskningsprojekt bör utforska närmare vad som orsakar värme-relaterade ojämlikheter i småhusbeståndet och huruvida dessa ojämlikheter ökar eller minskar över tid. Om nuvarande styrmedel misslyckas med att nå de som allra mest behöver dem finns risken att ojämlikheterna ökar och att vissa hushåll hamnar alltmer efter i energiomställningen och drabbas oproportionerligt hårt av energipristoppar.

Lägenheter

Åtgärder: Öka hyresgästers medvetenhet och kunskap kring vad varmhyra innebär samt kring vilka rättigheter de har och vilka krav de har rätt att ställa på hyresvärden. Ökad kunskap om hur värmen styrs och debiteras kan avhjälpa att hyresgäster själva begränsar uppvärmningen på grund av rädsla för höga kostnader, och ökad kunskap kring rättigheter kan avhjälpa att klagomål hålls tillbaka på grund av rädsla för vräkning eller konflikt med hyresvärden. Renoveringsåtgärder i beståndet kan minska dragiga och kalla lägenheter och förhoppningsvis även minska överhettade lägenheter på sommaren då dessa problem ofta går hand i hand. Hur kostnaderna för sådana åtgärder påverkar hyresnivåerna är dock viktigt att beakta för att undvika orättvisa kostnadsfördelningar i energiomställningen.

Identifierade kunskapsbehov: Var och i vilken utsträckning finns kallhyra i Malmös flerbostadshusbestånd? Hur påverkas hushållens ekonomiska bistånd från kommunen när elkostnaderna ökar på grund av att extra värmekällor används i lägenheter med varmhyra?

Framtida forskning: Framtida forskningsprojekt bör undersöka hur kunskap kring systemet med varmhyra på ett effektivt och effektfullt sätt kan förmedlas till hyresgäster och vilken effekt ökad kunskap kring värmesystemet har på den upplevda komforten i hyresbostäder. Med hänsyn till hyresgästers tvivel kring att driva rättsliga processer mot hyresvärdar bör det även undersökas i vilken utsträckning de lagar och regler som finns kring värmen faktiskt lyckas skydda hyresgäster mot otillräcklig uppvärmning.

Referenser

1. Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2023/1791 av den 13 september 2023 om energieffektivitet och om ändring av förordning (EU) 2023/955 (omarbetning). 2023.
2. von Platten, J., (Dold) energifattigdom i Sverige, in *Ovissbetens tid*, U. Andersson, et al., Editors. 2023, SOM-institutet, Göteborgs universitet: Göteborg.
3. Bouzarovski, S. and S. Petrova, *A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty–fuel poverty binary*. Energy Research & Social Science, 2015. **10**: p. 31-40.
4. Middlemiss, L., *Who is vulnerable to energy poverty in the Global North, and what is their experience?* WIREs Energy and Environment, 2022. **11**(6): p. e455.
5. Simcock, N., et al., *Energy Poverty and Vulnerability: A Global Perspective*. 2017.
6. von Platten, J., *Energy poverty in Sweden: Using flexibility capital to describe household vulnerability to rising energy prices*. Energy Research & Social Science, 2022. **91**: p. 102746.
7. SOM-institutet, *Den nationella SOM-undersökningen 2022*. 2024: Göteborgs universitet.
8. Bergquist, J., E. Falk, and M. Weissenbilder, *Den nationella SOM-undersökningen 2022 - En metodöversikt*. 2023, SOM-institutet: Gothenburg, Sweden. p. 28.
9. von Platten, J., *Den svenska varmhyran: En röd tråd genom kollektivvärmens historia*. 2023, Lunds universitet.
10. von Platten, J. and J. Palm, *The Colour of Heating was Red: An overview of historical and policy narratives of domestic heating in Sweden, 1940-present: JustHeat Strand II Report*. 2023.
11. Hagejård, S., et al., *My apartment is cold! Household perceptions of indoor climate and demand-side management in Sweden*. Energy Research & Social Science, 2021. **73**: p. 101948.
12. Henning, A., *Indoor climate agreements in energy-efficiency and renovation projects - a question of justice?*, in *EuroSun2018, September 10-13 2018, Rapperswil, Switzerland*, A. Haberle, Editor. 2018. p. 1694-1703.
13. Psomas, T., et al. *Association of Perceived Thermal Comfort and Air Quality with Building- and Occupant-Related Characteristics and Environmental Parameters in Sweden*. Energies, 2024. **17**, DOI: 10.3390/en17061471.
14. Pekkonen, M., et al., *The influence of tenure status on housing satisfaction and indoor environmental quality in Finnish apartment buildings*. Building and Environment, 2015. **89**: p. 134-140.